

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

2/2019

ročník/volume 29

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

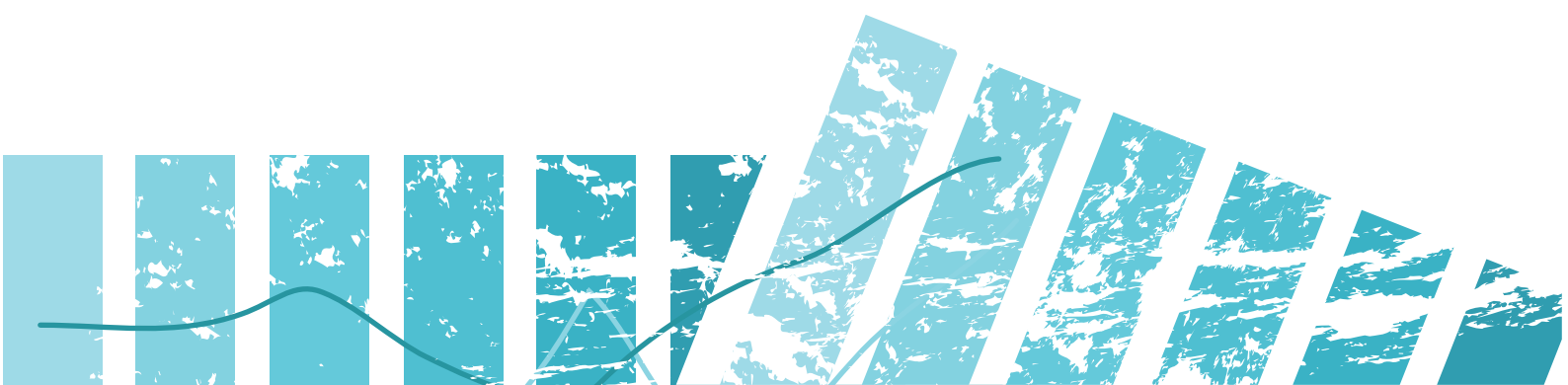
Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 4

Typ článku/Type of article: vedecký článok/scientific article

Strany/Pages: 37 – 47

Dátum vydania/Publication date: 15. apríl 2019/April 15, 2019

Branislav BLEHA

Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Boris DIVINSKÝ

nezávislý expert na problematiku zahraničnej migrácie, Bratislava

FAKTORY NEURČITOSTI V PREDIKCIÁCH VÝVOJA ZAHRANIČNEJ MIGRÁCIE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

FACTORS OF UNCERTAINTY IN PREDICTING THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL MIGRATION IN THE SLOVAK REPUBLIC

ABSTRAKT

Zahraničná migrácia patrí k najdynamickejším procesom v spoločnosti. Je veľmi diskutovaná v odborných, ale čoraz viac i v laických kruhoch. Migračná kríza z roku 2015 ešte viac zvýšila o ňu záujem. Vzhľadom na dobre známe problémy s evidenciou migrantov je často náročná jej analýza. Ešte náročnejšie sú však predikcie jej budúceho vývoja. Autori sa v príspevku zaoberajú niektorými z ich pohľadu podstatnými faktormi neurčitosti pri prognózovaní vývoja zahraničnej migrácie v Slovenskej republike, ktoré rozdelili do niekoľkých skupín.

ABSTRACT

International migration belongs to the most dynamic processes in society. At present, it is widely discussed not only in expert circles, but increasingly among non-professionals too. The migration crisis in 2015 considerably raised interest in this issue. With regard to the well-known problems with the registration of migrants, its analysis is often challenging as well. However, it is much more difficult to make predictions of its future development. In this paper we discuss some relevant factors of uncertainty in the prediction of migration development in the Slovak Republic, divided into several groups.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

zahraničná migrácia, neurčitosť, predikcie, komponenty migrácie

KEY WORDS

international migration, uncertainty, predictions, migration components

1. ÚVOD¹

Do roku 1989 migračný komponent demografického vývoja nezohrával takú významnú úlohu, prinajmenej v porovnaní s prirodzeným pohybom. Trajektória vývoja počtu obyvateľov bola determinovaná predovšetkým vývojom plodnosti, celkový prírastok teda závisel predovšetkým od jej vývoja. Prudký pokles plodnosti a pôrodnosti po roku 1989 a zníženie prirodzeného prírastku na hodnoty rádovo niekoľko tisíc obyvateľov ročne spôsobili, že migrácia oveľa výraznejšie vstupuje do bilancie populačnej dynamiky. Napríklad v 50. rokoch minulého storočia sa celkový prírastok pohyboval nad úrovňou 60-tisíc osôb ročne a migračná strata ho znižovala najviac o 15 000 – 20 000 obyvateľov, aj to iba v niektorých význačných rokoch

¹ Príspevok je upravenou a doplnenou časťou textu z 5. kapitoly monografie *Prognóza obyvateľstva Slovenska do roku 2060: revízia poznatkov a predpokladov v kontexte pokračujúcej transformácie. Výskum v rámci aktuálnej štúdie bol podporený v rámci projektu APVV-17-0079.*

z hľadiska migrácie. Zväčša však počas socializmu výrazný celkový prírastok indukovaný vysokým prirodzeným prírastkom bol znižovaný cez (oficiálny) migračný úbytok o maximálne 5 až 10 %. Naopak, v rokoch 2001 – 2003 dokonca podľa oficiálnych údajov slovenská populácia iba vďaka migrácii nezaznamenala pokles počtu obyvateľov, keďže prirodzený prírastok dosiahol tri roky po sebe záporné hodnoty. Je nutné podotknúť, že ani migrácia ani prirodzený pohyb nespôsobujú významnejšiu zmenu v počte obyvateľov v posledných dvoch dekádach. Intercenzálne nárasty počtu obyvateľov z obdobia socializmu o rádovo pol milióna i viac obyvateľov sú minulosťou a počet obyvateľov bude stúpať/klesať oveľa nižším tempom rastu, resp. poklesu. Pôrodnosť a úmrtnosť, resp. ich zmeny omnoho výraznejšie vplyvajú na vekové zloženie. Tu by mohol byť vplyv migrácie taktiež omnoho výraznejší ako v prípade počtu obyvateľov, avšak úplne výrazné zmeny kontúr vekového zloženia nemožno očakávať. Pri migrácii ide najmä o kvalitatívny aspekt s ohľadom na únik mozgov, ale aj menej kvalifikovanej pracovnej sily, znižovanie reprodukčného potenciálu, otázky potreby prijímania a integrácie imigrantov v Slovenskej republike a viaceré ďalšie. Prognózovanie migrácie je aj preto úplne neoddeliteľnou súčasťou prognostického procesu a je potrebné venovať jej rovnakú pozornosť ako procesu plodnosti a úmrtnosti.

V období transformácie, predovšetkým po vstupe do Európskej únie, bola imigrácia riadiacim prvkom z hľadiska vývoja migračného salda. Vývoj imigrácie bol omnoho viac nestabilný ako pri emigrácii, ak hovoríme o oficiálnych migračných dátach z evidencie obyvateľstva. Najvyšší rast zaznamenala imigrácia v rokoch 2007 a 2008, keď vďaka nej Slovenská republika dosiahla rekordné hodnoty prírastku zo zahraničného sťahovania. Po vypuknutí hospodárskej krízy nastal výrazný pokles počtu prisťahovaných a pomerne výrazné zvýšenie návratovej migrácie, znížilo sa i tempo rastu počtu cudzincov pracujúcich v Slovenskej republike a ďalších ukazovateľov (napr. [16]). Hospodárska kríza výrazne zmenila obraz migrácie v celej Európe, z viacerých krajín, ktoré boli silne imigračné, sa stali krajiny s výrazným migračným úbytkom (Írsko, Španielsko). Tieto skutočnosti boli podrobne hodnotené v texte pôvodnej kmeňovej prognózy. Aktualizácia sa viac sústreďuje na obdobie posledných šiestich rokov, od prahu pôvodnej prognózy. Ide o obdobie, ktoré ekonomicky možno charakterizovať ako postupné zotavovanie ekonomiky a v poslednom období môžeme dokonca hovoriť o novom hospodárskom boome. Stúpa zamestnanosť, nezamestnanosť výrazne klesá na historicky najnižšie hodnoty a naplno sa prejavuje nedostatok pracovnej sily tak, ako to bolo v období boomu vrcholiaceho približne pred desiatimi rokmi. Súčasne v Európe vypukla utečenecká kríza, ktorá v roku 2016 a 2017 doznala, prinajmenšom v kontexte jej vrcholu v roku 2015 [10]. Migračná kríza sama o sebe však nemala na imigráciu na Slovensko výrazný kvantitatívny vplyv. Jednak Slovenská republika odmietla migračné kvóty a najmä Slovensko stále nie je v hľadáčkovi záujmu migrantov z tretích krajín. V médiách pertraktované prijatie asýrskych kresťanov a ďalšie menšie iniciatívy predstavovali iba zlomok celkovej imigračnej zložky. V súčasnosti – a zdá sa, že aj v najbližšej dekáde – bude hospodárska situácia a vývoj kľúčovým determinantom vývoja imigrácie do Slovenskej republiky. Existujú však aj ďalšie otáznе aspekty. Napríklad postoje budúcich vlád k riadeniu migrácie (skôr skeptický až reštriktívny alebo naopak, otvorený) sú sotva predvídateľné.

2. FAKTORY NEURČITOSTI MIGRÁCIE VO SVETLE NAJNOVŠIEHO VÝVOJA

Analýze zahraničnej migrácie sa na Slovensku podrobne venoval vo viacerých prácach napr. Divinský [5], [6], [7]. Prognózovaniu migrácie sa však v Slovenskej republike venovalo podstatne menej štúdií ako analýze. Okrem starších, resp. klasických demografických prognóz [3], [21] sa o komplexnejšie odhady vývoja pokúsila štúdia spoločnosti Trexima [18] a ešte podrobnejšie následná publikácia [16]. Okrem samotného postulovania hypotéz vývoja v krátkodobom, strednodobom i dlhodobom horizonte (do roku 2015, resp. 2020, resp. 2050) sa venujú aj otázkam prognózovateľnosti migrácie, resp. jej jednotlivých komponentov. V zhode s ďalšími autormi (napr. [2], [13], [22]) Mihály a Divinský [16] konštatujú, že neurčitosť a náročnosť prognózovateľnosti zahraničnej migrácie celkom prirodzene rastie s narastajúcou časovou vzdialenosťou (teda čím viac je vzdialený horizont prognózy), a to až do takej miery, že prognózované hodnoty sa napokon môžu stať úplne nevierohodnými.

V dlhodobom horizonte tak možno považovať za neprognozovateľnú imigráciu za prácou, za štúdiom, nelegálnu migráciu, azylovú migráciu, návratovú imigráciu i emigráciu za prácou. V strednodobom horizonte síce možno tieto komponenty pokladať za zväčša prognózovateľné, ale len čiastočne alebo obťažne (tabuľka č. 1). Sme toho názoru, že prognózovať zahraničnú migráciu na obdobie dlhšie ako 10 rokov je spojené s vysokou mierou neurčitosti. V podstate všetky komponenty zahraničnej migrácie (legálna ako celok, ekonomická, azylová, návratová, za štúdiom, nelegálna a ďalšie) sú podmienené veľkým množstvom faktorov značne heterogénnej povahy.

Tabuľka č. 1: Prognózovateľnosť jednotlivých zložiek zahraničnej migrácie podľa typu prognózy

Základné komponenty zahraničnej migrácie	Typ prognózy (časový horizont)		
	krátkodobá (do 5 rokov)	strednodobá (do 10 – 15 rokov)	dlhodobá (do 50 rokov)
Zahraniczne sťahovanie	+	+/-	(+)/-
Legálna migrácia ako celok	+	+/-	(+)/-
Imigrácia za prácou	+	+/-	-
Imigrácia za štúdiom	+/-	-	-
Nelegálna migrácia	+/-	(+)/-	-
Azylová migrácia	(+)/-	-	-
Návratová migrácia	+/-	(+)/-	-
Emigrácia za prácou	+	(+)/-	-

Vysvetlivky: + = áno; +/- = čiastočne; (+)/- = obťažne; - = nie.

Zdroj: prepracované a doplnené na základe štúdií [16], [18]

V rámci slovenskej proveniencie sa o empiricky podloženú kvantifikáciu pokúšal Bahna [1] na príklade emigrácie zo Slovenska po vstupe do Európskej únie, vychádzajúc z neoklasických ekonomických teórií. Okrem toho, že nie vždy poznáme a vieme odhaliť či dokonca kvantifikovať vplyv týchto faktorov na migráciu (resp. jej zložky), nevieme, či tento vplyv bude stabilný, či tesnosť väzieb migrácie ako nezávislej premennej a závislých premenných z oblasti hospodárskeho a geopolitického vývoja zostane stabilná, alebo sa bude meniť. V už spomenutej publikácii Bahnu je konštatované, že miera tesnosti vyjadrená jednoduchou regresiou sa mení v relatívne krátkom období rokov 2004 – 2008. Čo je však najhoršie, aj keby

sme boli schopní odhaliť vzťahy migrácie a hlavných faktorov a boli by sme ich schopní predikovať do budúcnosti, stále zostáva problém v neurčitosti prognóz týchto ovplyvňujúcich komponentov, teda napríklad ekonomického vývoja.

V tomto kontexte teda prognózovanie budúceho vývoja v oblasti zahraničnej migrácie možno označiť za o niečo zložitejšie ako prognózovanie vnútornej migrácie, hoci aj to je mimoriadne náročná úloha. Tento fakt vyplýva zo samotnej podstaty tohto fenoménu, t. j. z jeho vysoko komplexného, komplikovaného a globálneho (viacštátneho, mnohonárodného, multietnického) charakteru, veľkej heterogenity a multidimenzionality jeho fundamentálnych zložiek, ako aj vysokého počtu determinujúcich faktorov a premenných často pôsobiacich protichodne. Na základe uvedeného postulujeme tri hlavné faktory, ktoré podľa nás signifikantne ovplyvňujú vývoj zahraničnej migrácie, a to v menšej či väčšej miere vývoj všetkých jej zložiek.

1. Faktory neurčitosti spojené s hospodárskym vývojom (neexistencia spoľahlivých strednodobých a dlhodobých ekonomických prognóz).

(1. a) Otázka budúceho hospodárskeho rastu na globálnej, európskej a národnej úrovni.

Je nespochybniteľné, že makroekonomický vývoj ovplyvňoval, ovplyvňuje a bude ovplyvňovať migráciu v dominantnej miere, a to bez ohľadu na linearitu/nelinearitu a celkovú tesnosť vzťahu medzi migráciou a ekonomickým vývojom a bez ohľadu na stabilitu tohto vzťahu. Spoľahlivé ekonomické prognózy na dlhšie časové obdobie jednoducho neexistujú, napriek tomu migrácia je prognózovaná na dlhé časové obdobie spolu s viac stabilnými, menej volatilnými procesmi pôrodnosti a úmrtnosti. Ekonomické prognózy pracujú s podstatne kratším časovým intervalom. Krízové obdobie po roku 2008 ukázalo, ako často bolo nutné meniť prognózy hospodárskeho rastu či zamestnanosti. Ani v súčasnosti nie je celkom zrejmé, akým smerom sa bude vyvíjať globálny, európsky a v rámci neho aj slovenský trh práce. Samotní autori prognóz priznávajú, že je viacero faktorov, ktoré nabádajú k opatrnosti, čo sa týka aktuálneho zotavovania sa ekonomík, resp. jeho pokračovania, ktoré spočívajú v potenciálnej nestabilite na finančných trhoch, ale aj neurčitosti z hľadiska politických a ekonomických opatrení. Medziročný rast eurozóny by mal byť okolo 1,5 %. Podobne deklaruje rast globálnej i európskej ekonomiky Medzinárodný menový fond [15]. Aj ten však poukazuje na viaceré potenciálne riziká vyplývajúce z ekonomických i mimoekonomických, predovšetkým politických a geopolitických skutočností.

Čo sa týka Slovenskej republiky, podľa prognózy Národnej banky Slovenska [17], je Slovenská republika v prorastovej kondícii. Na druhej strane sa vedie v odborných kruhoch a v renomovaných ekonomických médiách pomerne široká a intenzívna diskusia o možnom nástupe ďalšej trhovej, prípadne plošnej hospodárskej krízy, ktorá potenciálne môže zmeniť migračné vzorce tak, ako to bolo v prípade predchádzajúcej krízy. Táto diskusia v rámci Európy sa týka napríklad kondície a zraniteľnosti bankového sektora. Bez ohľadu na samotnú kondíciu slovenskej ekonomiky a potenciál jej rastu, resp. zraniteľnosti vyplývajúcej z vnútorných faktorov, je táto príliš otvorená, globalizovaná a inkorporovaná do európskeho a globálneho ekonomického systému, a to aj inštitucionálne. Preto sú globálne a európske makroekonomické predikcie vývoja aj pre prognózu zahraničnej migrácie Slovenska nesmierne dôležité.

Zároveň je však nutné aj tu spomenúť ťažko prognózovateľný faktor: domáce politiky regulovania trhu práce a aplikované nástroje aktivácie pracovných síl vrátane tvorby predovšetkým právneho prostredia pre zahraničnú pracovnú silu. Tento faktor je takmer vždy výsledkom programu a praktickej orientácie príslušnej vlády na tomto poli, pričom charakter daných politik sa môže meniť s pomerne veľkou frekvenciou a tak je predvídateľný naozaj len krátkodobo. Logicky v prípade reštriktívnej politiky k zahraničnej pracovnej sile sú toky ekonomických imigrantov významne redukované oproti potenciálnemu stavu pri liberálnej politike tohto typu. Aktuálne vypracovala Trexima (2018) strednodobú prognózu potrieb trhu práce v horizonte piatich rokov [19], v ktorej sa okrem iného odráža aj súčasný meniaci sa prístup štátu vo sfére zamestnávania cudzincov, najmä z tretích krajín, v Slovenskej republike. Autori v súlade s momentálne rastúcim dopytom po pracovnej sile v ekonomike krajiny všeobecne predvídajú nárast zamestnancov zo zahraničia, ale odporúčajú vláde selektívny prístup – zamestnávať iba zahraničné pracovné sily v tých odvetviach a oblastiach, kde budú komplementárne, a nie substitučné k domácim pracovníkom. Z tohto dôvodu síce dramaticky veľký nárast počtu ekonomických imigrantov v Slovenskej republike nemožno v najbližšom období očakávať, avšak je nesporne potrebné ho brať do úvahy.

(I. b) Otázka konvergencie v rámci Európy a regiónov v rámci Európy

Okrem makroekonomických prognóz a celkového vývoja ekonomiky sveta a eurozóny, za dôležitý faktor vývoja medzinárodnej migrácie Slovenskej republiky považujeme pozíciu Slovenska z hľadiska konkurencieschopnosti (predovšetkým) v rámci Európskeho hospodárskeho priestoru. V zásade sa tým myslí budúca potenciálna konvergencia, dobiehanie najvyspelejších krajín eurozóny z hľadiska zamestnanosti, ale predovšetkým z hľadiska úrovne reálnych miezd. Mzdové nerovnosti spolu s nedostatkom pracovných príležitostí (čo však platí už iba pre vybrané regióny Slovenska) možno považovať v súčasnosti za kľúčový push faktor, ktorý je spúšťačom emigračných tokov zo Slovenska. Proces dobiehania je zdĺhavý, pomalý, avšak neexistujú podložené prognózy, ktoré by konvergenčný proces spoľahlivo predikovali aspoň pre horizont jednej-dvoch dekád.

Štúdia [4] s využitím ekonometrického modelu dokladá, že konvergencia (na základe výšky reálnych príjmov) v rámci Európskej únie vôbec neprebíha, ale deje sa v rámci „klubov“, skupín krajín, pričom je zreteľný rozdiel medzi skupinami EÚ-15 a novými členskými krajinami. Hoci rast bol v skupine nových členských krajín vyšší, rozdiely zostávajú markantné. Údaje o raste HDP (per capita) naznačujú, že posledná ekonomická kríza zastavila proces konvergencie v ekonomickej výkonnosti. O to náročnejšie je takúto konvergenciu predpokladať do budúcnosti, skepticizmus sa však javí namieste. Predkrízové dobiehanie je nateraz minulosťou a súčasné tempá dobiehania indikujú prinajmenej niekoľko desaťročí, kým sa mzdové rozdiely vyrovnajú alebo aspoň o toľko znížia, že nebudú pôsobiť ako výrazný atrakčný faktor emigrácie. Zatiaľ sa zdá, že toto je paradoxne jedna z najviac vierohodných ekonomických predikcií v strednodobom a dlhodobom horizonte, zároveň negatívna z pohľadu Slovenskej republiky.

Na druhej strane vystáva otázka vývoja vzájomných rozdielov medzi krajinami „prvej vlny“ vstupu do EÚ v roku 2004 a krajinami, ktoré vstúpili do Európskej únie neskôr, resp. na vstup iba ašpirujú. Štúdia [14] na základe údajov Európskej komisie vypočítala, že v roku 2015 iba Slovensko, Slovinsko a Česká republika presiahli 70 % hodnoty HDP za EÚ15 per capita v parite kúpnej sily, na druhej strane Rumunsko je

iba na hodnote 50 %, Bulharsko dokonca len 43 %. Na úrovni regiónov krajín sú rozdiely ešte markantnejšie. Ako sa bude vyvíjať dobiehanie krajín v samotnej skupine nových členských krajín a ďalších krajín juhovýchodnej Európy, je taktiež veľmi neisté; exaktné strednodobé a dlhodobé prognózy neexistujú. Vplyv týchto disparít na migračné vzorce a migračný gradient je pritom nespochybniteľný. Špeciálnu pozornosť je nevyhnutné venovať relácii Česká republika – Slovenská republika, keďže Česká republika je dlhodobo náš najvýznamnejší migračný partner a slovensko-český migračný gradient je veľmi silný, navyše podporovaný vysokým množstvom slovenských študentov na českých vysokých školách.

II. Širšie geopolitické súvislosti a faktory

(II. a) Vystúpenie Spojeného kráľovstva z Európskej únie

Aktuálna situácia v politickom dianí v Európe indikuje výraznú neistotu z hľadiska geopolitického vývoja. Spustený odchod Spojeného kráľovstva z Európskej únie (brexit) má síce formálne predpísaný scenár, avšak aká bude realita najbližších mesiacov a rokov, nie je stále celkom zreteľné. Rôzne výsledky procesu vystúpenia môžu rezultovať v rôznych výsledkoch manifestujúcich sa odlišne z hľadiska migračnej situácie v EÚ. Všeobecne odborníci predpokladajú väčší či menší odchod hlavne pracovných síl zahraničného pôvodu zo Spojeného kráľovstva späť do materských krajín Únie, čo sa prejaví na ich migračných saldách (návratová migrácia), ako aj ich väčší či menší transfer do iných členských krajín EÚ. Žiaľ, neexistuje reprezentatívnejšia štúdia, dokonca ani presnejšie odhady počtu, tempa, smerovania a iných priestorových, ekonomických či sociálnych charakteristík odchádzajúcich migrantov – zamestnancov a podnikateľov – v dôsledku brexitu.

Pre občanov Slovenskej republiky je Spojené kráľovstvo výrazne migračne atraktívnou krajinou. Zo všetkých krajín Európskej únie práve tu okrem Českej republiky žije a pracuje najviac Slovákov (náš odhad občanov SR pracujúcich v súčasnosti v tejto krajine je okolo 70-tisíc [9]). Ak dopadne brexit tak, že migračná politika Spojeného kráľovstva bude viac konzervatívna až uzavretá, dopad na návratovú migráciu a celkové hodnoty prisťahovaných a vystahovaných môže byť markantný (zatiaľ sa však zdá, že najčernejšie scenáre sa v tomto ohľade nenaplnia).

(II. b) Celková zmena pomerov v Európskej únii

Sú aj ďalšie možné súvislosti, na ktoré by sa nemalo zabúdať, avšak ich vývoj nie je možné odhadnúť. Predovšetkým ide o stabilitu a vnútorné pomery v Európskej únii. Aj keď v najbližšom čase nemožno predpokladať extrémne scenáre podmienené a živené euroskeptickými skupinami na politickej scéne (rozpad Európskej únie), vystúpenie niektorých krajín v strednodobom horizonte nemožno úplne vylúčiť. S ešte väčšou istotou nemožno vylúčiť zmenu pomerov, pravidiel v Európskej únii. Dôvere a stabilite z nášho pohľadu zas určite nepomáha rétorika o dvoj- či viacsmernej únii. Pri jej realizovaní by sa okrem iného principiálne zmenili migračné toky a smery v celom spoločenstve s ďalekosiahlymi následkami aj pre Slovenskú republiku.

(II. c) Vývoj migračnej krízy v Európe

Hoci oproti svojmu vrcholu v roku 2015 je migračná situácia v Európe, resp. Európskej únii omnoho pokojnejšia (z hľadiska počtu osôb, ktoré sa snažia dostať do schengenského priestoru – [11], [12]), migračná a utečenecká kríza zostáva jedným z hlavných problémov a výziev pre EÚ. Zhoršenie vzťahov s Tureckom môže

rezultovať v okamžitom dramatickom zhoršení situácie. V strednodobej perspektíve vôbec nie je jasné, ako sa vnútorne rozdelená Európska únia k problematike azylovej a nelegálnej migrácie definitívne postaví (pozri napr. [10]). Dá sa povedať, že už v krátkodobom horizonte je problematické čokoľvek zásadne predikovať. Nedávne zmeny vládnej garnitúry v Taliansku (máj 2018) indikujú jasnú zmenu postoja jednej z kľúčových nárazníkových krajín EÚ.

III. Domáce politické faktory ovplyvňujúce migračný manažment

Slovenská republika patrí ku krajinám Európskej únie s najnižším počtom a podielom populácie cudzincov z celkovej populácie štátu (121 264 osôb [20], resp. 2,22 % na konci roka 2018). Obzvlášť vstup krajiny do Únie a schengenskej zóny však výrazne akceleroval predtým oveľa nižšie hodnoty; v období 2004 až 2016 sa zvýšil podiel cudzích štátnych príslušníkov na území SR až 4,2-krát, čo znamenalo 3. najintenzívnejšie tempo rastu tohto ukazovateľa v celej Únii [8]. Podstatne sa však zvýšila aj emigrácia, preto Slovenská republika stále patrí k prevažne emigračným než imigračným krajinám.

Na rozdiel od minulosti sú počty zadržaných nelegálnych migrantov naďalej relatívne nízke, skôr sa postupne zmenila ich štruktúra – prudko vzrástol podiel osôb zadržaných pre neoprávnený pobyt v krajine, kým migranti nezákonne prekračujúci štátne hranice SR tvoria už len cca 1/10 všetkých zadržaných. Pokiaľ ide o žiadateľov o azyl a azylantov, Slovensko prináleží k tým krajinám Európskej únie, o ktoré je najnižší záujem spomedzi tejto skupiny migrantov. So zreteľom na odmietavý postoj spoločnosti k migračným kvótam, silný mzdový diferenciál oproti západným krajinám a slabšie sociálne zabezpečenie pre potenciálnych migrantov, v týchto kategóriách krátkodobo nepredpokladáme výraznejšie kvantitatívne ani geografické zmeny.

V budúcnosti sa však táto situácia pravdepodobne zmení. Vzhľadom na dĺžku volebného cyklu je veľmi náročné prognózovať dlhodobejšie zámery Slovenskej republiky v oblasti migračnej politiky, predovšetkým na úseku imigrácie aj emigrácie za prácou, ale i azylovej migrácie. Z pohľadu manažovania ľudského kapitálu, zdrojov pracovných síl v kontexte demografického vývoja sa zdá nutné prijať v čo najkratšom čase adekvátne opatrenia na väčšie sprístupnenie pracovného trhu SR pre legálnych migrantov najmä z kultúrne a geograficky blízkeho prostredia. To by sa však vyššie charakterizovaný selektívny prístup v zamestnávaní cudzincov musel viac otvoriť. Prognózovanie toho, aká bude reálna politika vládnych garnitúr v ďalších rokoch, tobôž dekádach, je – ako sme uviedli – v podstate nemožné. V každom prípade by malo vládnucim elitám okrem efektívnejšieho a flexibilnejšieho manažovania imigrácie osôb z tretích krajín oveľa viac než dosiaľ záležať na zásadnej redukcii ďalšieho odlivu vysoko kvalifikovaných pracovných síl (ale aj osôb s nižšou kvalifikáciou) a vysokoškolsky vzdelaných osôb zo Slovenskej republiky do najvyspelejších krajín EÚ a zámoria, čím sa stráca mimoriadne cenný ľudský kapitál v reprodukčno-produktívnom veku. Nemenej dôležité je zásadne zreformovať dosiaľ málo účinnú stratégiu motivácie Slovákov pracujúcich v zahraničí na návrat do SR.

3. ZÁVER

Multidimenzionalita je v zahraničnej migrácii prirodzene obsiahnutá. Je to jeden z podstatných dôvodov, prečo prognózovať migráciu je nesmierne náročné, často až nemožné. K tomu sa pridávajú často obmedzené možnosti migračných analýz pre dôvody spojené s nepresnosťou evidencie migrácie, rôznorodosťou národných

metodík, definícií a pod. Pokým v prípade ostatných demografických procesov sú demografické analýzy pomerne prepracované a výsledky dobre verifikované, pri migrácii to tak nie je. Faktory neurčitosti v prognózovaní migrácie, v kreovaní predpokladov jej budúceho vývoja možno klasifikovať do niekoľkých hlavných skupín, ktoré sa viac alebo menej navzájom prelínajú. V príspevku sme tieto jednotlivé skupiny stručne opísali, pričom ich poradie neurčuje ich relevanciu. Jednotlivé faktory možno zjednodušene rozdeliť do dvoch základných skupín: faktory „ekonomické“ a ostatné – „neekonomické“, napríklad geopolitické a iné významnejšie faktory, ktoré nie sú priamo ekonomicky podmienené. Medzi oboma skupinami faktorov sú však viaceré styčné plochy. Niektoré z týchto faktorov sú samy osebe také neurčité, že vychádzať z nich pri kreovaní predpokladov migrácie predstavuje vysoké riziko. Napríklad v čase prípravy tohto textu sa situácia okolo podoby brexitu (dohoda s EÚ, tvrdý brexit, žiadny brexit, iná alternatíva?) mení v podstate z týždňa na týždeň. Prognózovať návratový komponent migrácie je v tejto súvislosti aktuálne úplne nemožné. Špeciálnu pozornosť treba venovať psychosociálnym aspektom migrácie z hľadiska budúcej mobility obyvateľov. Reakcie obyvateľov na ekonomické a ďalšie externé faktory (ktorým sa príspevok primárne venoval) sa môžu meniť v čase a z hľadiska veku potenciálnych migrantov a naprieč štátmi, čo opäť zvyšuje neurčitosť migračných predpokladov. Uvedieme iba jeden z mnohých potenciálnych príkladov: nie je napríklad vylúčené, že znižovanie regionálnych rozdielov (v EÚ) nepovedie k znižovaniu migračného gradientu, pretože ochota ľudí sťahovať sa za prácou sa aj napriek menším mzdovým rozdielom jednoducho zvýši. Problém teda nie je iba to, že nemáme spoľahlivé výpovede o budúcom regionálnom vývoji, ale aj to, do akej miery tento faktor bude pôsobiť na migráciu.

Medzi všeobecné dôvody zvyšujúce náročnosť predikcií migrácie (okrem uvedených) treba bezpochyby zaradiť i časovú volatilitu a nestabilitu migrácie. Náhodná zložka v celkovom vývoji je často výrazná a dlhšie stabilné trendy sú tu zriedkavé, naopak, výkyvy úplne bežné. Táto skutočnosť sa týka zahraničnej i domácej migrácie. Takisto platí, že zatiaľ čo pri úmrtnosti či plodnosti si prognostici v zásade vystačia so zohľadnením domácich faktorov, pri migrácii je nevyhnutné (a o to náročnejšie) zaoberať sa aj situáciou v potenciálnych cieľových a zdrojových krajinách migrácie. Každá krajina (v kontexte SR predovšetkým krajiny EÚ, resp. Európy) môže predstavovať zdrojovú i cieľovú krajinu a ich pozícia z tohto hľadiska sa môže v čase meniť. Ukázala to napríklad posledná hospodárska kríza.

V príspevku naznačujeme prognózovateľnosť jednotlivých komponentov, resp. druhov migrácie. Ide o subjektívny pohľad autorov, i keď na základe viacročnej skúsenosti s prognózovaním migrácie a s hodnotením presnosti predošlých prognóz. Každopádne iba v menšej časti komponentov migrácie bolo možné bez diskusie označiť dobrú prognózovateľnosť, aj to zväčša iba v najkratšom časovom horizonte do 5, maximálne 15 rokov. Aj samotné určenie prognózovateľnosti migrácie je neurčité. Z tohto hľadiska neprekvapuje, že prognózy migrácie si vyžadujú a budú vyžadovať pravidelnú aktualizáciu, spresňovanie nie v širšom ako 5 – 7-ročnom časovom intervale. Je to bezpochyby lepšia cesta ako určovanie príliš širokého rozpätia medzi nízkym a vysokým scenárom vývoja migrácie. Určenie primerane širokého intervalu, t. j. medzí, v ktorých sa vývoj bude pohybovať, je preto veľmi dôležité.

Súčasne odporúčame využívať vo väčšej miere demografické projekcie, ktoré budúci vývoj simulujú pomocou teoretických scenárov, umožňujú prezentovať viaceré alternatívy vývoja a sú schopné poukázať aj na mieru vplyvu rôzne vysokých hodnôt

komponentov zahraničnej migrácie na budúcu populačnú dynamiku a vývoj vekového zloženia.

LITERATÚRA

- [1] BAHNA, M.: Migrácia zo Slovenska po vstupe do Európskej únie. Bratislava: Veda, 2011.
- [2] BIJAK, J.: Forecasting international migration in Europe: The Bayesian approach. Springer Series on Demographic Methods and Population Analysis 24. Dordrecht: Springer, 2010.
- [3] BLEHA, B. – ŠPROCHA, B. – VAŇO, B.: Prognóza populačného vývoja Slovenskej republiky do roku 2060. Bratislava: Infostat, 2013.
- [4] BORSI, M.T. – METIU, N.: The evolution of economic convergence in the European Union. Discussion paper. Deutsche Bundesbank, 2013 [Dostupné na https://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Publications/Discussion_Paper_1/2013/2013_08_13_dkp_28.pdf?__blob=publicationFile. [20.1.2019]
- [5] DIVINSKÝ, B.: Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – stav, trendy, spoločenské súvislosti. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2004.
- [6] DIVINSKÝ, B.: Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004-2008). Bratislava: IOM, 2009.
- [7] DIVINSKÝ, B.: Chapter 25 Slovakia. In: Triandafyllidou, A., Gropas, R. (eds): European Immigration. A Sourcebook (Second edition). Aldershot: Ashgate, 2014.
- [8] DIVINSKÝ, B.: Slovakia. Country profile. Interreg Danube Transnational Programme, project DRIM, 2017. [Dostupné na http://www.interreg-danube.eu/uploads/media/approved_project_output/0001/09/e70c9554728030322b632ab75da4158453d88e62.pdf. [23.1.2019]
- [9] DIVINSKÝ, B. (v tlači). National Migratory Context, National Country Report for the MIND project. Wien: Caritas Austria.
- [10] DIVINSKÝ, B. – ZACHAR PODOLINSKÁ, T. eds.: Globe in Motion. Patterns of International Migration: Similarities and Differences. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, 2018.
- [11] EASO: Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union 2017. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018.
- [12] FRONTEX: Risk Analysis for 2018. Warsaw: Frontex, European Border and Coast Guard Agency, 2018.
- [13] LUTZ, W. – GOUJON, A., KC, S. – STONAWSKI, M. – STILIANAKIS, N., eds.: Demographic and human capital scenarios for the 21st century: 2018 assessment for 201 countries. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018.
- [14] MATKOVSKI, Z. – PROCHNIAK, M. – RAPACKI, R. (2016). Real Income Convergence between Central Eastern and Western Europe: Past, Present, and Prospects. Conference Paper. [Dostupné na https://www.researchgate.net/publication/309212170_Real_Income_Convergence_between_Central_Eastern_and_Western_Europe_Past_Present_and_Prospects. [20.1.2019]
- [15] MEDZINÁRODNÝ MENOVÝ FOND: World Economic Outlook November 2018, 2018. [Dostupné na <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/update/01/>]
- [16] MIHÁLY, G. – DIVINSKÝ, B. eds.: Nové trendy a prognóza pracovnej migrácie v Slovenskej republike do roku 2020 s výhľadom do roku 2050. Bratislava: Trexima, 2011.
- [17] NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA: Strednodobá predikcia 1.Q.2018. [Dostupné na https://www.nbs.sk/_img/Documents/_Publikacie/PREDIK/2018/protected/P1Q-2018.pdf. [19.1.2019]

- [18] TRIXIMA: Východiská a princípy národnej imigračnej politiky Slovenskej republiky z hľadiska pracovnej migrácie. Bratislava: TRIXIMA, 2011.
- [19] TRIXIMA: Strednodobá prognóza potrieb trhu práce v horizonte 5 rokov v roku 2017. Prognózy vývoja na trhu práce v SR II. Bratislava: TRIXIMA, 2018.
- [20] ÚHCP: Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike 2018. Bratislava: Úrad hraničnej a cudzineckej polície, 2019.
- [21] VAŇO, B., ed.: Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050. Bratislava: Infostat, 2002.
- [22] WIŚNIEWSKI, A. – BIJAK, J. – KUPISZEWSKI, M. – KUPISZEWSKA, D.: An uncertain future of immigration in Europe. Insights from expert-based stochastic forecasts for selected countries. In: M. Okólski ed.: European Immigrations. Trends, Structures and Policy Implications. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2012.

RESUMÉ

Hlavným cieľom tohto príspevku je načrtnúť a diskutovať o úlohe faktorov neurčitosti v predikciách budúceho vývoja zahraničnej migrácie v Slovenskej republike. Medzinárodná migrácia patrí v súčasnosti ku kardinálnym globálnym fenoménom formujúcim spoločnosť a je tiež jedným zo základných komponentov v procese prognózovania populačného vývoja na všetkých priestorových úrovniach. Z tohto dôvodu je veľmi dôležité získať lepšie poznatky o faktoroch ovplyvňujúcich objem, tempo rastu, štruktúru a charakteristiky migrácie. V príspevku sa najprv zameriavame na určenie prognózovateľnosti migrácie a jej fundamentálnych zložiek v závislosti na viacerých časových horizontoch (krátkodobý, strednodobý, dlhodobý). Vychádzajúc tiež z vlastných skúseností sa domnievame, že mnoho migračných komponentov nemôže byť v dlhodobom – a dokonca ani v strednodobom – horizonte vôbec prognózovaných pre ich príliš zložitý a multidimenzionálny charakter ako aj pre veľký počet sotva predvídateľných externých faktorov. Tieto faktory možno v podstate rozdeliť na ekonomické a neekonomické, hoci sú často vzájomne prepojené. Ak berieme do úvahy iba ekonomické faktory, tvorba dlhodobějších predikcií migrácie nie je jednoduchá, pretože globálne a makroregionálne dopady a zmeny v čoraz otvorenejšom svete silno ovplyvňujú národné ekonomiky (a migračné toky). Avšak neekonomické (vnútropolitické, vonkajšie geopolitické, sociálne, psychologické a iné) faktory spôsobujú, že vytváranie predikcií migračného vývoja je podstatne komplikovanejšie aj v krátkodobom horizonte, a to pre vysokú mieru ich neurčitosti a nepredvídateľnosti – ako demonštrujeme na viacerých príkladoch zo súčasnosti. Z tohto dôvodu sa nazdávame, že prognózy zahraničnej migrácie si vyžadujú pravidelné aktualizácie a spresňovanie v kratších časových intervaloch (5 až 7 rokov). Zdá sa, že to je lepší spôsob než určovanie príliš širokého rozpätia medzi nízkym a vysokým scenárom migračného vývoja. Zároveň odporúčame vo väčšej miere využívať demografické projekcie, ktoré môžu priniesť zaujímavé informácie nielen pre decíznu sféru.

RESUME

The main objective of this paper is to outline and discuss the role of uncertainty factors in the prediction of the future development of international migration in the Slovak Republic. International migration currently belongs to the essential global society-shaping phenomena and it is one of the main components in the process of forecasting population development at all spatial levels. Therefore, it is very important to acquire a better knowledge of a series of factors influencing the volume, pace, structure and characteristics of migration. The article primarily focuses on the

definition of the forecast ability of migration and its fundamental components depending on several time horizons (short-term, mid-term, long-term). Building also on our own experiences we have come to a conclusion that many migration components cannot be subject to forecasting in a long-term horizon –and not even in a mid-term one – due to their excessively complex and multidimensional character as well as a large number of hardly predictable external factors. Basically, these factors may be divided into economic and non-economic ones, though they are often interconnected. If we take into account only the economic factors, the production of longer-term migration predictions is an uneasy process as the global and macro-regional impacts and changes strongly influence the national economies (and migration flows) in an increasingly open world. However, the non-economic (internal political, external geopolitical, social, psychological and other) factors make prognoses of migration development substantially more difficult also in the short-term owing to their high degree of uncertainty and unpredictability – as we document in several cases from the present. As a result, we believe that migration forecasts require regular updating and refining in shorter time intervals (5 to 7 years), which seems a better way than the definition of a too wide margin between the low and high scenarios of migration development. At the same time, we recommend to use demographic projections to a greater extent, which may deliver interesting information not only for the decision-making sphere.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Doc. RNDr. Branislav Bleha, PhD. je vedúcim oddelenia demogeografie a demografie Katedry ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja Prírodovedeckej fakulty UK v Bratislave. Zaoberá sa predovšetkým prognózovaním, populačnou politikou a populačnou geografiou. Pôsobí ako podpredseda Slovenskej štatistickej a demografickej spoločnosti (od r. 2010) a tiež ako prodekan pre rozvoj a informačné technológie na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského. Ako zodpovedný riešiteľ viedol tri projekty APVV a bol členom výskumných tímov ako tematický expert v dvoch medzinárodných projektoch zameraných na migráciu (SEEMIG, YOUMIG).

RNDr. Boris Divinský absolvoval geografiu na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave so špecializáciou na populačnú, urbánnu a regionálnu geografiu. Dlhodobo pracuje ako nezávislý expert na problematiku zahraničnej migrácie. Venuje sa najmä výskumu migračných trendov, politik a manažmentu, migračnej štatistike, integrácii cudzincov do spoločnosti, imigrácii a emigrácii za prácou, inštitucionálnym a právnym aspektom zahraničnej migrácie, nelegálnej a azylovej migrácii, aktivitám a občianskej participácii imigrantov v SR. Na tieto témy publikoval, resp. ko-editoval 10 knižných publikácií a riešil/spoluriešil viacero projektov pre Medzinárodnú organizáciu pre migráciu, Európsku úniu, medzinárodné i domáce vedecké konzorciá, univerzity a think-tanky.

KONTAKT

branislav.bleha@uniba.sk
altiplano@centrum.sk